

Doba Karola IV.

Autorka textu: Marta Balážová

Charakteristika jednou vetou:

Karol IV. bol český kráľ a rímsky cisár, jeden z najvýznamnejších vládcov všetkých čias, ktorý významne ovplyvnil európsku politiku; bol vzdelaným, rozhladeným panovníkom, podporoval vedu, umenie a vzdelávanie a aj sám literárne tvoril – známy je najmä jeho životopis – Vita Caroli.

Životopisné údaje:

Karol IV. sa narodil 14. mája 1316, miesto narodenia nie je presne známe, pravdepodobne – ako píše kronikár Petr Žitavský - to bolo v Starom meste pražskom. Bol potomkom dvoch významných európskych kráľovských rodov - Luxemburgovcov po otcovi (po meči) a Přemyslovcov po matke (po praslici), prvorodeným synom Jána Luxemburského a Elišky Přemyslovny. Pokrstený bol ako Václav. Už v detstve mal dobré predpoklady stať sa úspešným kráľom, bol múdry, cieľavedomý, dobrý diplomat. V roku 1323 ho odviezli na výchovu na franský dvor, kde vládol jeho strýko - kráľ Karol IV. Krásny, posledný panovník z rodu Kapetovcov. Po ňom Karol IV. prijal birmovné meno Karol. Po celý život si veľmi cenil priazeň francúzskeho panovníka a z Francúzska si vybral aj prvú manželku - Blanku z Valois. V Paríži získal tiež kvalitné vzdelanie, mal na svoju dobu mimoriadne rozsiahle jazykové znalosti – ovládal nemčinu, francúzštinu, latinčinu, taliančinu, na prvom mieste však vždy uvádzal češtinu. Politickú kariéru začal pobytom v severnom Taliansku, kde mal v rokoch 1331 – 1334 brániť nároky svojho otca, nakoniec však musel krajinu opustiť. Od roku 1334 pôsobil v úrade moravského markgrófa, počas neprítomnosti kráľa Jána Luxemburského pomáhal spravovať kráľovstvo. Po smrti otca v roku 1346 nastúpil Karol IV. na český trón, stal sa tiež rímskym kráľom a od roku 1355 získal aj titul cisár Svätej ríše rímskej. Karol IV. žil v súlade s princípmi kresťanstva a katolicizmu, podporoval cirkev, zaslúžil sa o povýšenie pražského biskupstva na arcibiskupstvo (pražský metropolita mal právo korunovať českého kráľa). Do Prahy pozval významného staviteľa Petra (Česi ho nazvali Parlář), podnietil vybudovanie mnohých stavieb, dal napríklad prestavať chrám sv. Víta na gotickú katedrálu, v roku 1348 založil pražskú Karlovu univerzitu (študovali na nej aj študenti zo Slovenska), založil tiež Nové Mesto pražské a Karlštejn, položil základný kameň pre kamenný Karlov most. Jeho veľkým štátnickým úspechom bolo, že upravil vzťah Českého kráľovstva k Svätej ríši rímskej Zlatou bulou Karola IV., pokúsil sa tiež zaviesť zákonník zemského práva – Maiestas Carolina (jeho prijatie znemožnila šľachta, lebo obmedzoval jej práva). Karol IV. bol štyrikrát ženatý, jeho manželkami boli Blanka z Valois, Anna Falcká, Anna Svídnická a Alžbeta Pomoranská, mal s nimi 10 detí. Panovníkmi sa stali prvorodený syn Václav IV. a Žigmund Luxemburský. Zomrel 29. novembra 1378 na zápal pľúc. V období jeho vlády prežívalo kráľovstvo nebývalý kultúrny, umelecký, politický i hospodársky rozvoj. Preto Karola IV. v slávnostnej reči, prednesenej na jeho pohrebe, nazvali Otcem vlasti. Pochovaný je v kráľovskej hrobke, ktorú sám nechal postaviť v chráme sv. Víta na Pražskom hrade.

Diela:

Vita Caroli – vlastný životopis Karola IV. vznikol približne v roku 1371, v štrnástich kapitolách opísal svoj život až do roku 1340. Nasledujúcich šesť kapitol – pokračovanie do roku 1346 je už z pera iného autora a je spojené s náboženskými úvahami.

Okrem toho napísal Karol IV. rôzne spisy náboženského a právneho charakteru.

Úryvky:

Karol IV.: Vita Caroli (úryvok)

Přeji si tedy, aby vám bylo známo, že Jindřich VII., císař římský, zplodil otce mého, jménem Jana, z Markéty, dcery vévody brabantského. Tento pojal za choť Elišku, dceru Václava II., krále českého, a obdržel s ní království české, protože nebylo mužského potomka v královském rodě českém. I vyhnal Jindřicha, vévodu korutanského, který, maje za manželku starší sestru manželky jeho - zemřela později bez potomstva - vládl v království českém před ním, jak se obšírněji vypravuje v kronikách českých. Tento Jan, král český, měl s královnou Eliškou prvorozence, jménem Václava, jenž se narodil roku 1316 dne 14. května v 5 hodin ráno v Praze. Později měl jiného syna Přemysla, který zemřel v dětském věku. Potom zplodil ještě třetího syna Jana. Král tento měl též dvě sestry vdané: jednu vdal za krále uherského Karla Prvního, jež zemřela bezdětna; druhou dal Karlovi, králi francouzskému, za choť. Když jsem byl v sedmém roce svého věku, otec můj poslal mě léta Páně 1323 k tomuto králi francouzskému do Francie. I dal mě tento král od biskupa biřmovati a dostal jsem jméno stejné, jako on měl, totiž Karel. Za snoubenku dal mi dceru Karla, strýce svého, Markétu, zvanou Blanku. Choť Karlova, sestra otce mého, zemřela toho roku bez dětí. Potom též král pojal jinou manželku.

Kronika o počátku země české – Přibík z Radenína, řečený Pulkava (latinský originál vznikol okolo roku 1374) - 1. úryvok

Potom však se stalo, že se dva čeští velmoži, kteří mezi sebou navzájem vedli spor a svár pro nějaké statky, sešli v přítomnosti lidu před řečenou Libuší u soudu, neboť chtěli spravedlivým rozsudkem ukončit spor. Libuše velmi rozumně prozkoumala předložený spor a jednomu z nich dala za právo, druhého spravedlivým rozsudkem odsoudila. Tehdy druhý, který byl odsouzen, ale měl více přátel, zvolal: „Ó běda našemu lidu, neboť všechna království a knížectví jsou spravována muži, ale naše ženou!“ Tu veškerý přítomný lid zvolal: „Žádáme za knížete muže, který by nám vládl jako vládnou muži jiným národům“. Jakmile to Libuše uslyšela, přikázala jim mlčet a řekla: „Přijďte ke mně zítra a splním vaše přání“. Když druhého dne přišli k Libuši, znovu žádali aby jim dala za knížete muže. Ona k nim takto promluvila: „V lásce a přátelství jsem vám vládla mírně a vlídně, jako žena. Nyní však budete mít podle svého přání za knížete muže, který zkrátí vaše hlavy železnou holí a bude vás soudit podle své vůle. Jeho vůli se neodvážíte odporovat. Ty z vás, které bude chtít, povýší, a jiné poníží“. Když to velmoži a lid slyšeli, svorně volali: „Chceme mít za knížete muže!“ A protože řečená Libuše byla sibyla, jak již bylo řečeno, a měla ducha věšteckého, žádali ji, aby jim určila knížete a soudce. Ona pravila: „Vezměte mého bílého koně, naložte na něho královská roucha a sejměte mu uzdu. Muže, k němuž půjde a u něhož se zastaví, přijměte sobě za knížete a mně za manžela. A dám vám toto znamení: Až přijдете k tomu muži, uvidíte ho, jak jí na železném stole“. Velmoži, plnice Libušin příkaz, poslali posly z Vyšehradu a následovali koně, který šel přes pole, rozběhl se přes kopce a údolí a přišel druhého dne ke vsi Stadice, což znamená locus gregum [místo stád], a zastavil se tam. Tato vesnice je totiž vzdálena od Vyšehradu asi deset mil a leží na řece Bílině. Tam našli muže jménem Přemysl, což se vykládá Premeditans [Přemýšlející], orajícího na poli se dvěma strakatými voly; to pole mělo na délku i šířku dvanáct kroků. Bylo to pole okrouhlé a černé, obklopené kolem dokola polem úplně bílým. A tu takto promluvili k orajícímu muži: „Bud' naším knížetem, pusť voly, vystup na koně a ubírej se k trůnu, který je pro tebe připraven. Neboť český lid si tě zvolil za knížete“.

Kronika o počátku země české – Přibík z Radenína, řečený Pulkava - 2. úryvok

Dokud žil řečený král Otakar úctyhodné památky, založil klášter Svaté Koruny cisterciáckého řádu, a velkolepě ho nadal, jak se sluší. V té době, totiž roku 1278, byly Čechy spravovány velmi špatně. Mnozí Sasové a Němci přišli totiž do Čech a obyvatelstvo velmi poděsili, takže někteří opustili své příbytky a bydleli v lesích. Proto pro nedostatek lidí, kteří by obdělávali pole, nastal v království hlad. Kromě toho byly Čechy velice sužovány německou krutovládou a posvátná místa kostelů byla bořena tak dlouho, dokud po poradě, kterou měli páni

království se zmíněným markrabím braniborským, nebyla svěřena správa království pražskému biskupu Tobiášovi.

Ukážka poézie, ktorá patrila v dobe Karola IV. k zábave na šľachtických dvoroch:

A když bylo před kostelem
hádala se duše s tělem
Tělo, tělo cos dělalo,
o duši jsi nic nedbalo.
Cos vidělo, to jsi chtělo,
na hříchy jsi nevzpomnělo.
Aj ty tělo, tělo hříšné,
bývalo jsi v světě pyšné.
Chodilo jsi v stříbře, zlatě,
a já ležím v hlíně, blátě.
Chodilo jsi po muzikách,
a já ležím v těžkých mukách.
Nedávej mě duše viny,
bylas se mnou v každé chvíli.
Byla-li jsem já kdy s tebou,
nevládla jsem sama sebou.
A když bylo před kostelem,
hádala se duše s tělem...

Dalimilova kronika – úryvok:

Z chlapův šlechtici bývají
a šlechtici syny chlapy jmievajú.
Vyšli smy všicni z otcě jednoho
a ten se čte šlechticem, jehož otec jměl stříebra mnoho.
A když jest tak šlechta s chlapstvem smiešena,
bude Božena má žena.
Radějí se chcu s českú sedlkú snieti,
než královnu němečskú za ženu jmieti.
Vřet každému srdce po jazyku svému,
a proto Němkyně méně bude přieti ľudu mému,
Němkyně němečskú čeled' bude jmieti
a němečsky bude učiti mé děti.

Zaujímavosti:

K oblíbeným žánrom stredoveku patrili kroniky. Významnými českými kronikami sú napríklad Kosmova kronika z 12. storočia, asi v roku 1314 bola dokončená po česky a vo veršoch písaná Dalimilova kronika. Táto kronika do veľkej miery preberá udalosti z Kosmovej kroniky, začína podobne ako iné stredoveké kroniky od prvopočiatkov sveta a pokračuje najstaršími udalosťami z českých dejín. V rovnakom období vznikla Zbraslavská kronika, v práci jeho nasledovníka Petra Žitavského prerástla v kláštorňú kroniku, potom v zemskú (štátnu) kroniku.

Myšlienky:

„Písomníctvo v dobe Karola IV. oproti ostatným druhom umenia zaostávalo, pražská architektúra sa rozvíjala oveľa rýchlejšie a zaujímavejšie ako literatúra. Najlepšie to vidíme v kronikárskej tvorbe, ktorá sa za Karola IV. dostala do úpadkovej fázy. V predchádzajúcom období vznikla napríklad Zbraslavská kronika, ktorá mala vysokú informačnú i štylistickú

úroveň a podobne aj Dalimilova (alebo presnejšie tzv. Dalimilova) kronika. Dalimilova kronika je zaujímavá predovšetkým interpretačne ako aj tým, že sa v nej po prvý raz stretávame s vyhraneným českým stredovekým etnickým nacionalizmom. Ten je v stredoeurópskych podmienkach až prekvapujúco ojedinelý, v Uhorsku sa s niečím takým nestretávame. Určite to súvisí s pocitom ohrozenia voči nemeckému etniku, ktorý bol v Čechách omnoho silnejší, keďže Čechy boli súčasťou rímsko-nemeckej ríše..." (M. Lysý)

„Počas panovania Karola IV. vzniklo viacero kroník, ich úroveň bola však nižšia. Je to napríklad kronika, ktorú napísal Beneš Krabice – kanonik pražskej kapituly, zaujímavý je pokus talianskeho minoritu Giovaniho Marignolu, ktorý písal kroniku českú na pokyn Karola IV. Tento pokus bol však sklamaním, lebo autor do nej zaradil príliš málo faktov z českých dejín, podobne je to aj s kronikou Neplacha. Najväčší ohlas dosiahla kronika Přibíka Pulkavy z Radenína, napísaná pôvodne v latinčine, neskôr preložená do češtiny. Táto kronika nie je taká zaujímavá z hľadiska hodnoty informácií, ktoré sa v nej nachádzajú, ale z hľadiska interpretácie. Nachádzame v nej dejiny interpretované podľa potrieb Karola IV. Karol IV. na rozdiel od svojho otca Jána Luxemburského, ktorý nemal k Čechám príliš vrelý vzťah, chcel z Čiech vybudovať mocenské centrum luxemburskej dynastie. Svojím spôsobom sa mu to aj podarilo a potreboval k tomu ideologickú pomoc. V Přibíkovej kronike nájdeme napríklad koncepciu kontinuity českého štátu od Veľkej Moravy až po jeho súčasnosť a kladie tam veľký dôraz na Václava ako krajinského patróna. Druhá ideologická rovina je v tom, že veľmi zdôrazňuje úlohu panovníckej moci v štáte, zdôrazňuje jej nadradenosť nad ostatnými formami moci a zdôrazňuje aj jej božský pôvod..." (M. Lysý)